

לחקור או לא לחקור – זו השאלה!

הרב פרופ' נריה גוטל, ראש המכללה

למרצי המכללה הוכרזה שנת תשס"ז כ'שנת מחקר'. בכך אנחנו משלימים סבב של שלוש שנים, בו הדגשנו מדי שנה בשנה את אחד משלושת העמודים עליהם נשען המעש המכללתי: הצטיינות תורנית, הצטיינות פדגוגית והצטיינות אקדמית. בהתאם, את תשס"ה הקדשנו לתחום 'הקודש והחול' ומיזוגם ההרמוני; את תשס"ו ייחדנו להדגשת היחס החינוכי שבין סגל ההוראה ולומדי המכללה; וכאמור, בשנה זו ניתן דעתנו לפן המחקרי. במסגרת זו בכוונתנו בע"ה לקיים מגוון פעילויות: כנס אקדמי יוקרתי; כנס מרצים פנימי; פרסום מאמרי מחקר ועוד.

מה לדבר זה ולתלמידי המכללה? לכאורה מידע זה אמור להיות מכוון לסגל ההוראה ולא לסטודנטים של המכללה, אשר הגיעו אליה כדי להתכונן לתפקידי חינוך והוראה. מדוע אפוא ליידע אתכם בעניין? ואם הדבר כן חשוב גם ללומדים, מדוע לא להטמיעו כחלק משמעותי במערכת ההוראה שלכן?

*

לא זה המקום למצות בהרחבה את דעתה של התורה ביחס למחקר,¹ ונסתפק כעת בקציר האומר. בקוטב האחד נוכל למצוא למשל את רבי נחמן מברסלב, שהוא ללא ספק אחד מן ההוגים הבולטים בהסתייגותו המפורשת, אפילו הבוטה, ממחקר. שלילת המחקר חוזרת ונשנית אצלו – וגם אצל תלמידיו – פעמים הרבה, וכאן נסתפק בשתי אמירות: עיקר התכלית והשלמות הוא רק לעבוד ד' בתמימות גמור בלי שום חכמות כלל. כי יש מחקרים שאומרים שעיקר התכלית והעוה"ב הוא רק לדעת כל דבר כמות שהוא וכו' ולדעתם הרע העיקר השגת התכלית הוא ע"י חקירות וחכמות חיצוניות שלהם. אבל באמת אצלנו עיקר השגת התכלית הוא רק ע"י אמונה ומצוות מעשיות לעבוד ד' על פי התורה בתמימות ובפשיטות [...]. ובאמת הוא איסור גדול להיות מחקר ח"ו וללמוד ספרי החכמות ח"ו, רק הצדיק הגדול מאוד הוא יכול להכניס עצמו בזה ללמוד השבע חכמות, כי מי שנכנס בתוך החכמות הללו ח"ו יכול ליפול שם כי יש אבן נגף בכל חכמה [...]. כי עמלק היה פילוסוף ומחקר וכפר בעיקר...

ליקוטי מוהר"ן תניינא, תורה יט

צריך אדם לחזק עצמו באמונה, לבלי כנוס בחקירות כלל, ולבלי לעיין כלל בספרים של מחקרים, רק להאמין בהשם יתברך באמונה בלבד, בלי שום חקירות כלל. כי כבר זכינו לקבל תורתנו הקדושה על ידי משה רבינו עליו השלום, וכבר היו לנו צדיקים רבים גדולים ונוראים בכל דור ודור, וראוי לנו לסמוך עליהם בלי שום חקירות. מעגלי שיח – לקט שיחות והנהגות של ר' נחמן מברסלב, עמ' 32

בקוטב השני נוכל למצוא למשל את רבנו בחיי, בעל חובות הלבבות, וגם כאן נסתפק בשתי אמירות:

[...] כבר התבאר מן השכל ומן הכתוב ומן הקבלה; שאנחנו חייבים לעיין במה שנוכל להשיג בירורו בדעתנו.

חובות הלבבות, שער הייחוד, פרק ג

[...] והעניין הזה אין המאמין רשאי שלא ידענו, שהתורה הזהירה עליו, דכתיב וידעת היום והשבות אל לבבך [...]. תשוב אל דעתך ותשמש בשכלך במה שדומה לזה, אחר שתעמוד עליו מצד הקבלה [...]. ותחקור עליו בשכלך ותבונך ושיקול דעתך, כדי שתברר לך האמת, ויידחה השקר. כדכתיב: וידעת היום והשבות אל לבבך כי ד' הוא האלהים. הקדמת חובות הלבבות

¹ מאמר מקיף בעניין זה יתפרסם בע"ה בכרך הקרוב של ביטאון המכללה 'טללי אורות'.
מכללת "אורות ישראל", בעין חינוכית 14, י"ח באלול, תשס"ו

לפנינו אם כן שתי גישות, חלוקות וחתוכות, אשר ודאי נכון לומר לגביהן: "דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד". קיימת אם כן לגיטימציה ל'חוקר' ולא פחות מכך קיימת לגיטימציה ל'מתמים'. זה בכה וזה בכה, לפי עניינו האישי של הפרט.² תהא זו טעות לתחום את המחלוקת שלעיל לחקר האמונה בלבד, תוך מחשבה שאינה נוגעת למחקר המדעי בכללו – מדעי הטבע, מדעי האדם ומדעי החברה, רפואה ואמנות וכו'. רוח האדם אחת היא ומי שהפנים הליכים מחקריים של ספקנות וביקורת, שאלה ופקפוק, נבירה וחיפוש, בדיקה וניסוי, תהייה ואימות, בתחום אחד, יתקשה שלא להחיל זאת על תחום אחר. המחקר הוא גישה מהותית, רובד בנפש, וממנו קשה להתעלם ואותו קשה לפצל. ההולך בנתיב מחקרי בפיזיקה – חזקה עליו שיציב שאלות גם בתלמוד. מי שנובר בפסיכולוגיה – סופו שידקדק גם בתנ"ך. "נפש האדם אחת היא" ולא בסכיוזופרנים עסקינן. יתרה מזאת, לא מעט פעמים חקר מדעי הטבע לדוגמה אינו נותר מבודד, אלא מציב בעקבותיו סימני שאלה על תחומים משיקים, כולל גם תחומים של אמונות ודעות. האם הדבר חיובי או שלילי, לכתחילי או דיעבדי? מדברינו לעיל למדנו שיש שתי שיטות החלוקות בדבר. שני זרמים עקביים קיימים בעניינו בתולדות ישראל, מקדמת דנא ועד עתה, ו"אלו ואלו דברי אלוקים חיים". הוא הדין בשאלת ההתאמה לאדם המסוים. "כשם שאין פרצופיהן שווים כך אין דעותיהן שוות", זה בכה וזה בכה, ובלבד שאלה ואלה יכוונו זעתם ולבם לשמים.

*

עתה ברור מדוע המחקר איננו נדבך מחויב ללומד במערכת המכללתית, ומדוע עיקר ההכשרה לא לכך מנותב. רכישת ידע, מיומנות הוראה, מחויבות חינוכית ויראת שמים, הם הם אבני היסוד והתשתית, ולא המחקר. נכון, פטור בלא כלום אי אפשר ויטעימה' כלשהי מחויבת, ולו רק כדי 'להבין את השפה', לחוש את ההליך וגם להטמיע ולהפנים [לידע שלא כל 'מחקר' הוא אכן מחקר...]. זה בדיוק מקומן של העבודות הסמינריוניות – 'משחו' מחקרי, ובשנה זו יצטרף לכך בע"ה הכנס המחקרי אליו יוזמנו גם לומדי המכללה.

אולם ברי, שדין המרצה אינו כדין התלמיד. מיומנותו המקצועית של סגל הוראה בכיר אינו יכול שלא להכיל רכיב מחקרי. זו ציפיינתנו ממנו, ולכך מתווספת הציפייה ממנו שיעשה גם את הלומד לשותף, למעורב, לאכפתי ולקשוב. תקוותנו, שסופה של שנה זו ילמדנו כי אכן המכללה עלתה מדרגה, כי הצטיינותה מוכחת גם בהיבט המחקרי וכי גם הלומדים הפנימו מחקר מהו – על סיכוניו ועל סיכויו.

יהי רצון שבכל מעשינו נוסיף יראת שמים ונקדש שם שמים.

נְחַפְּשָׁה דְרֵכֵינוּ וְנַחֲלֶנָּה וְנִשְׁוֶבֶה עַד ד' (איכה ג')

באיחולי שנה טובה לכול

הרב נריה גוטל

הערה: מי שמוכנה לשתף את כלל הבנות במחשבות בתחומי חינוך וחיים, המתאימות לרוח של 'בעין חינוכית', מוזמנת לשלחן אליי: yyg8@zahav.net.il בברכה, יונה.

² אין לכחד ולהסוות את העובדה שמרן הראי"ה קוק זצ"ל סבר שבדורנו יש צורך בטיפול שורשי דווקא בתחום הדעת, ובכך היטה לכאורה את הכף, למצער בזמן הזה – לפי תפיסת 'מאמר הדור - לדורנו' – לצידוד במחקר. ראה מאמר 'הדור', אדר היקר ועקבי הצאן, עמ' קט-קי: "המחלה הנוראה של הדור אין מקומה העיקרי לא בלב, לא ברגש, לא בתאוה והפקרות, לא בידים פועלות און ולא ברגלים אצות לרעה, אע"פ שכל אלה חולים ונכאבים הנם. אבל יסודה של המחלה הוא המחשבה. בראש פסגת המחשבה החובקת את הכל, מסתתרת מחלה עזה שהיא עמוקה מכל שפה מורגלת [...] גם מבלי חקור הרבה הננו רואים, שהסיבה לכל מכאובי הדור הוא רק המחשבה [...] הסיבה הפנימית [...] היא התנועה המחשבתית הכוללת [...] לא מצאו דרך סלולה איך להאיר באור הדעת [...] לרומם את כל נקודותיו הפרטיות עד נקודת הגובה של השכל המתנשא, החופש וחוקר נתיבות עולם, החפץ לסול לו את ארחו במדע החיים..."; וראה 'ערפלי טוהר' (ירושלים תשמ"ג), עמ' קה: "אמונה שאין השכל מסכים לה, מעוררת היא קצף ואכזריות, מפני שהצד היותר עליון שבאדם, שהוא השכל, נעשה עלוב מחמתה", ועוד כהנה הרבה.